

Teknologirådets rapport — samfundsansvar eller magtkamp?

Jørgen Huno Rasmussen

1. Indledning

En arbejdsgruppe under Teknologirådet udsendte for nylig en rapport om »Udviklingstendenser for bygge- og anlægssektoren«¹⁾, hvori man under henvisning til visse overordnede samfundsmål udstikker en række retningslinier, som det bør tilstræbes, at branchen udvikler sig efter.

Kort tid senere fulgte »Håndværksrådets Alternative Byggerapport«²⁾, der ud fra lignende samfundshensyn når de stik modsatte resultater.

Dette antyder, at rapporterne kan være led i magtkampe for at varetage specielle interesser, hvilket underbygges af følgende udtalelse fra et medlem af Teknologirådets arbejdsgruppe, der bestod af 9 fremtrædende repræsentanter for forskellige af byggebranchens parter:

»Deltagerne i udvalgsarbejdet vil hver for sig — søge at finde udviklingstendenser, der er i overensstemmelse med deres personlige opfattelse af, i hvilken retning udviklingen bør gå.«³⁾

For at kunne hæve en sådan påstand om, at bestemte hændelser er led i en magtkamp, op fra det umiddelbare common sense plan, må det imidlertid kræves, at man i det konkrete tilfælde kan udpege de elementer, der indgår i en magtmodel.

Det er derfor nødvendigt først at præsentere et magtteoretisk begrebsapparat, og den følgende artikel bliver således foruden en analyse af byggerapporterne i lige så høj grad en diskussion af en nyere magtmodel.

2. Det problematiske magtbegreb

Der findes efterhånden et uoverskueligt spektrum af magtteorier, og stadig flere ser dagens lys. Men magtbergrebets anvendelighed i en videnskabelig sammen-

1. Teknologirådets Arbejdsgruppe: »Vurdering af udviklingstendenser for bygge- og anlægssektoren«, Kbh., 1977.

2. Håndværksrådet: »Håndværksrådets Alternative Byggerapport«, Kbh., 1977.

3. Teknologirådet, op. cit., p. 5.15.

hæng betvivles for eksempel af James G. March, der i en berømt artikel fra 1963⁴⁾ konkluderer:

»On the whole, however, power is a disappointing concept. It gives us surprisingly little purchase in reasonable models of complex systems of social choice.«⁵⁾

På trods af visse afgrænsninger i sin undersøgelse af magtmodellers anvendelighed⁶⁾ rammer March med denne konklusion væsentlige grene af de den gang kendte magtteorier, hvilket inkluderer arbejder af fremtrædende pluralister som for eksempel R. A. Dahl⁷⁾ og disses betydeligste kritikere Peter Bachrach og Morton Baratz⁸⁾.

March søgte blandt andet at begrunde magtteoriernes manglende forklarings-evne med en udbredt tendens til at koncentrere sig om måleproblemer i stedet for at stille spørgsmålstejn ved den grundlæggende model, hvorefter sociale beslutninger eller hindring af sådanne (»nondecisions«) opfattes som en kombination af individuelle beslutninger, hvis betydning for udfaldet afhænger af den mellemliggende variabel: de individuelle parterers magt⁹⁾.

Siden da er magtbegrebet imidlertid blevet udvidet af Steven Lukes, der i et stimulerende essay¹⁰⁾ betegner pluralisterne og deres kritikere som eksponenter for et henholdsvis en- og todimensionalt magtbegreb, der begge kritiseres for kun at betragte observerbare konflikter. Lukes argumenterer i stedet for et tredimensionalt magtbegreb, der inddrager latente konflikter ud fra den idé, at den mest effektive form for magtudøvelse består i at forhindre konflikter i at opstå, hvilket for eksempel kan ske gennem manipulation og skabelse af falsk bevidsthed om interesser.

3. *En nyere magtmodel*

3.1. Kort præsentation af modellen

Et eksempel på en nyere magtmodel, hvori er søgt inddraget denne magtens tredie dimension, er forfattet af nordmanden Gudmund Hernes, der i forbindelse med et storstilet, statsfinansieret magtudredningsprojekt har søgt at kortlægge selve magtbegrebet¹¹⁾.

4. James G. March: »The Power of Power«, The American Political Science Association, annual meetings, 1963.
5. David Easton (ed.): »Varieties of Political Theory«, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1966, p. 70.
6. Ibid., pp. 39–40.
7. Se f. eks. R. A. Dahl: »Who Governs?«, Yale University Press, New Haven, 1961.
8. Se f. eks. Peter Bachrach & Morton Baratz: »Two Faces of Power«, American Political Science Review, vol. 56 (1962), pp. 947–52.
9. Se Easton, op. cit., p. 69.
10. Steven Lukes: »Power: A Radical View«, The Macmillan Press, London, 1976. Første gang offentliggjort af »British Sociological Association«, Oxford, 1974.
11. Gudmund Hernes: »Makt og Avmakt«, Universitetsforlaget, Oslo, 1975.

Hernes indleder med at opregne 7 forhold, der alle har været behandlet under betegnelsen magt: fordelings-, forbindelses-, beslutnings-, realiserings-, kollektiv-, informations- og teknologiaspektet ved magt, hvortil kommer afmagt, som han vier et særligt afsnit.

Selve magtmodellen tager udgangspunkt i to grundbegreber: *aktører* og *hændelser*.

Ved aktører forstår Hernes juridiske personer, og han antager, at disse er målrettede. Dette indebærer for det første, at de har mål eller hensigter. For det andet at aktøren vælger de midler, som, han mener, bedst tjener til at opnå målet, eller i hvert fald er gode nok. For det tredje at aktøren vil søge at reducere usikkerhed om, hvilket middel der giver størst målopfyldelse, og endelig indebærer forudsætningen om målrettet adfærd en antagelse om resultatkontrolleret handling.

Hændelser defineres som foreteelser, der har to eller flere mulige udfald med forskellig ønskværdighed for aktørerne.

For målrettede aktører kan man således tale om, i hvilken grad konsekvenserne af en hændelses mulige udfald virker i retning af målopfyldelse, hvorved aktører og hændelser knyttes sammen af følgende begreb:

En aktørs *interesse* i en hændelse defineres som forskellen i konsekvenser for ham af dens mulige udfald.

I sin interessediskussion viser Hernes, at han er opmærksom på det, Lukes kalder magtens tredje dimension:

Hernes skelner nemlig mellem strukturelle eller objektive interesser, der er uafhængige af den enkelte aktør, og præferencer eller værdier, der netop er personlige interesser og ønskemål. En aktørs præferencer kan således afvige fra hans objektive interesser, og Hernes gør opmærksom på, at kontrollen over udformning af præferencer er et centralt magtspørgsmål i samfundet.

Aktører og hændelser sammenkobles endvidere af begrebet *kontrol*, der defineres som de forhold, der direkte sætter en aktør i stand til at påvirke udfaldet af en hændelse. Kontrollen kan dels bygge på kompetence eller myndighed til at træffe beslutninger, binde sig selv eller andre, rettigheder og så videre, dels på kapaciteter: færdigheder, evner eller ressourcer.

Dermed er Hernes nået frem til det centrale begreb en aktørs *magt*, der løseligt udtrykkes som summen af de interesser, han kontrollerer.

Mere præcist defineres *en aktørs generelle eller potentielle magt* ved følgende udtryk:

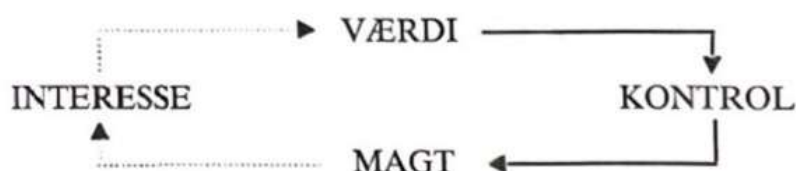
$$(1) \quad \left[\text{Aktør } j\text{'s generelle magt} \right] = \sum_i \left[\text{Værdien af kontrol over hændelse } i \right] \left[\text{Aktør } j\text{'s andel af kontrol over } i \right]^{12)}$$

og den hermed indførte variabel *værdi* defineres tilsvarende på følgende måde:

$$(2) \quad \left[\begin{array}{c} \text{Værdien af kontrol} \\ \text{over hændelse i} \end{array} \right] = \sum_i \left[\begin{array}{c} \text{Aktør j's magt} \end{array} \right] \left[\begin{array}{c} \text{Aktør j's relative} \\ \text{interesse for i} \end{array} \right]^{13)}$$

Sammenhængen mellem grundbegreberne i magtmodellen kan illustreres grafisk, som vist i figur 1:

Figur 1: Grundbegreberne i Gudmund Hernes' magtmodel¹⁴⁾

Tilsyneladende er der tale om cirkelslutninger, men i realiteten defineres de to ubekendte: magt og værdi ved hjælp af de to kendte størrelser: interesse og kontrol.

På den måde begrebet er indført, angiver generel magt aktørens potentielle mulighed for at realisere sine mål, og en målrettet aktør må således forventes at søge at øge sin magt. Dette fører over i udøvelse af magt eller beslutningsaspektet ved magt, som Hernes udtrykker i form af den slutkontrol, en aktør opnår over en hændelse. Under antagelse af at aktøren indsætter sine ressourcer proportionalt med sin interesse i hver sag, nås følgende udtryk:

$$(3) \quad \left[\begin{array}{c} \text{Aktør j's slutkon-} \\ \text{trol over hændelse i} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{c} \text{Aktør j's relative} \\ \text{interesse for i} \end{array} \right]}{\left[\begin{array}{c} \text{Værdien af kon-} \\ \text{trol over i} \end{array} \right]} \left[\begin{array}{c} \text{j's magt} \end{array} \right]^{15)}$$

Dette begreb benytter Hernes til en analyse af mulige og mest sandsynlige adfærdsmønstre i en række byttesituationer, der klassificeres efter graden af interessekonflikt mellem aktørerne¹⁶⁾.

Men Hernes går også videre end dette descriptive plan og udleder af modellen en række »maktbetingelser«¹⁷⁾, hvortil han knytter normative strategier for, hvordan en aktør kan øge sin magt over andre.

12. Hernes, op. cit., p. 68.

13. Ibid., p. 69.

14. Ibid., p. 70.

15. Ibid., p. 73.

16. Ibid., pp. 40-52.

17. Ibid., pp. 86-95.

3.2. Kritik af modellen

Gudmund Hernes' bog er velskrevet og indeholder mange inspirerende eksempler, men modelbygningen rummer flere problemer:

1. *Magtbegrebet er ikke afklaret* i dette magtudredningsprojekt. Af de 7 sideordnede magtbegreber, som Hernes tager udgangspunkt i, benytter han senere to: informations- og teknologiaspektet som nogle blandt flere sidestillede kilder eller ressourcer til de øvrige magtformer¹⁸). Han behandler i den forbindelse de nævnte magtaspekter som uafhængige, empiriske variable, der påvirker de øvrige magtformer, som alle er abstrakte begreber.

Endvidere er afmagt, der tildeles en trediedel af bogen, slet ikke defineret, men benyttes som betegnelse for en residualmængde af tilfælde hvor forudsætningerne for opnåelse eller udøvelse af magt svigter. Den ret ustrukturerede behandling leder tanken hen på March's beskyldning mod magtteoretikerne for at benytte begrebet til at navngive de fænomener, man ingen forklaring har på.

2. *Magtmodellen er ikke operationel*. Den skulle ifølge bogens undertitel være: »Et udgangspunkt for kartlegging av de faktiske maktforhold i det norske samfunn« og altså kunne bruges til beskrivelse af en struktur af potentiel magt, men som det fremgår af ligning 1 og 2, kræver dette først en fastlæggelse af parternes interesser, der ikke er et empirisk begreb.

Hernes omtaler 3 typer interesser, der i visse sammenhænge har været betegnet som objektive:

For det første naturbestemte og generelle menneskelige behov. Disse begrebs anvendelighed er blandt andet blevet diskuteret af David Silverman¹⁹), der betvivler behovenes eksistens og spørger, om de er »virkelige« eller blot en model. Hvis de er virkelige, hvordan skulle man da teste dem? og hvis de er udtryk for en model, antager »forklaringer«, som bygger på dem, let karakter af tautologier: folk søger status, fordi de har behov for det.

For det andet: interesser som rationel adfærd i bestemt rolle, hvilket bygger på den antagelse, at man kan identificere grupper med objektivt set fælles interesser, som udspringer af, at de befinder sig i samme situation. Et af problemerne i denne forbindelse er, at det samme individ tilhører en lang række forskellige grupper. Udpegningen af grupper med fælles interesser bliver således afhængig af den afgrænsning, forskeren foretager i forbindelse med et subjektivt valg af analyseramme.

Endelig nævner Hernes pligter, der knyttes til en bestemt position. Princippet i denne form for objektive interesser er, at kendskab til en positions pligter samt dermed forbundne belønninger og negative sanktioner giver mulighed for at udtale sig om rationel adfærd for positionsindehaveren, men også dette begreb er problematisk. Pligter kan for det første være modstridende og uklart defi-

18. Hernes, op. cit., pp. 100 henh. 120.

19. David Silverman: »The Theory of Organisations«, Heinemann, London, 1972, pp. 73-99.

neret. Endvidere kan en aktør samtidigt besætte forskellige positioner, hvis tilhørende pligter er konflikterende.

Da interesser således ikke er et empirisk begreb, bliver magt, der blandt andet defineres ud fra interesser, det heller ikke. En fastlæggelse af magtstrukturer ved hjælp af magtmodellen vil derfor indebære en række antagelser og fortolkninger udover de, der er indbygget i selve modellen.

Nært forbundet hermed er følgende problem:

3. *Magtmodellen kan ikke testes.* Hernes nævner, at et formål med en social teori som for eksempel hans magtmodel er at skabe større bevidsthed om dynamikken i sociale processer. Han siger videre: »For å prøve om de maktbetingelser, vi har beskrevet ovenfor, har noe for seg, behøver en ikke gå til forskning i klassisk forstand.«²⁰) Dette er særdeles heldigt for Hernes, eftersom det ikke gennem »forskning i klassisk forstand« er muligt at teste modellens validitet og dermed konstatere, om den faktisk skaber større bevidsthed om dynamikken i sociale processer.

Hernes mener, det er tilstrækkeligt at »prøve om de tesene, vi har opstilt, kan danne retningslinjer for praktisk handling«²⁰), og han prøver derfor deres holdbarhed på den katolske kirke som et stiliseret eksempel:²¹)

1. Han konstaterer, at kirken har været usædvanlig fremgangsrig med hensyn til udbredelse og varighed, hvilket tages som et udtryk for voksende magt. 2. Han påviser forekomsten af de forhold, der ifølge tesaerne skulle give øget magt. 3. Han fortolker kirkens aktivitet som bestræbelser for i overensstemmelse med tesaerne at nå magt, hvorved forståelse af hændelserne er tilvejebragt.

Eksemplet retfærdiggør imidlertid ikke modellens anvendelse:

For det første fortolker Hernes fortidige aktiviteter ud fra viden om sammenhænge, som ikke kan forventes at have været erkendt på handlingstidspunktet. Som Alfred Schutz klart har påpeget²²), må forståelse af adfærd tage udgangspunkt i de subjektive meninger, aktøren tillægger dem, og ikke en tilfældig observatørs (in casu Hernes') mening.

For det andet er Hernes' aktører generelt juridiske personer, hvilket både kan være individer og organisationer. I eksemplet betragtes således en stor organisation som en målrettet aktør, og Hernes gør sig derved skyldig i det, Silverman anklager struktur-rationalister for: ved at fjerne sig fra individernes situationsdefinition løber vi risikoen for at reificere de systemer, vi konstruerer²³). Dette er for eksempel relevant i forbindelse med organisationer, hvorom Cyert og March har udtalt: »People (i.e., individuals) have goals, collectivities of people do not.«²⁴)

20. Hernes, op. cit., p. 100.

21. Ibid., pp. 95-97.

22. Alfred Schutz: »Collected Papers. I«, Martinus Nijhoff, Haag, 1973, p. 24.

23. Silverman, op. cit., p. 50.

24. Richard M. Cyert & James G. March: »A Behavioral Theory of the Firm«, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1963, p. 26.

Hvis man vil teste Hernes' magtmodel, må man altså gå andre veje. For eksempel kunne man som aktører betragte nogle målrettede individer, hvis kontrol over visse hændelser kan fastlægges, hvorefter man ved at gøre nogle antagelser om deres væsentlige interesser ved hjælp af Hernes' model kan bestemme deres potentielle magt. Denne er imidlertid, som tidligere nævnt, ikke et empirisk begreb, men et gennemsnitligt mål på nogle ressourcer, der ikke altid kan udnyttes på samme måde. Man må derfor med udtrykket for en aktørs slutkontrol (ligning 3) frem til udøvelse af magt, der afsætter empiriske spor.

Ved at betragte konkrete hændelser, som for eksempel beslutningssituationer og søge at fastlægge en aktørs slutkontrol i form af formelle kompetencer samt omgivelseres opfattelse af reelle kontrolmuligheder, kan man få lejlighed til at sammenligne med den teoretiske slutkontrol, der ovenfor er fastlagt som funktion af aktørens generelle magt.

Dette forekommer mig at være den mest nærliggende måde at teste Hernes' model på, men dette indebærer endda (mindst) to væsentlige problemer:

For det første medfører bestemmelsen af en aktørs magtudøvelse som resultat af en beslutningsproces, at magtbegrebet reduceres til det, jeg tidligere har omtalt som Lukes' 1. eller i bedste fald 2. dimension²⁵). Man tager nemlig derved ikke højde for, at topmålet af magtudøvelse er at påvirke andre, så de får de interesser, der harmonerer bedst med ens egne. Dette leder hen til det andet problem – nemlig aktørernes interesser, som vi ikke kender, men har gjort nogle antagelser om. Disse antagelser må vi holde fast ved, hvis vi ønsker at teste modellen, og ikke hvis der skulle vise sig uoverensstemmelser mellem den forudsagte slutkontrol og empiriske undersøgelser, tale om »perverse« eller bagvendte interesser, som Hernes gør det²⁶).

Man kan naturligvis derefter foretage nye tests med andre antagelser om interesserne, men det vil sige, at selv om den forudsagte slutkontrol stemmer med empiriske iagttagelser, kan såvel vore antagelser om interesser som selve modellen være forkerte.

4. *Pragmatisk behandling af modellen*

På trods af de i forrige afsnit påpegede problemer i forbindelse med Gudmund Hernes' magtmodel taler visse forhold for, at den kan være anvendelig til at bringe forståelse af adfærd.

Når man i mange samfundsvidenskabelige bestræbelser på at besvare spørgsmål om, hvorfor hændelser indtræffer, indleder svaret med hensigtskonjunktionen »for at«, søger man at forstå målet for eller hensigten med menneskers

25. Et eksempel på en empirisk undersøgelse af »nondecisions« findes i: Matthew A. Crenson: »The Un-Politics of Air Pollution: A Study of Non-Decisionmaking in the Cities«, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1971.

26. Hernes, op. cit., p. 39.

handlinger. Bag dette ligger implicit en antagelse om, aktører har mål – altså samme forudsætning som Hernes' magtmodel bygger på.

Med denne antagelse ledes man i sin søgen efter svar på det stillede spørgsmål til begrebet interesser, da man, som nævnt i afsnit 3.1., for målrettede aktører kan tale om, i hvilken grad konsekvenserne af en hændelses mulige udfald virker i retning af målopfyldelse.

En given handling er under de gjorde antagelser forstået, når man kan fortolke den som aktørens forsøg på at give en hændelse af interesse for ham et bestemt udfald. Nærmere betegnet det udfald, hvis konsekvenser han opfatter som mest i overensstemmelse med egne mål.

Som Gudmund Hernes efter min mening med rette gør opmærksom på²⁷), må der imidlertid være opfyldt nogle betingelser, for at aktøren overhovedet handler: For det første må han have en forestilling om *at* og *hvordan*, han påvirkes af en hændelse, hvilket er tilgodeset med den under omtalen af målrettede aktører gjorde antagelse om resultatkontrolleret handling. Men derudover må aktøren have en forestilling om, at han har mulighed for at *påvirke* hændelsens udfald. Dette nødvendiggør inddragelse af begrebet kontrol, der også er centralt i Hernes' magtmodel.

Modellens magtbegreb integrerer simpelthen begreberne interesser og kontrol, der altså begge er væsentlige for den stillede opgave. Det forekommer derfor også sandsynligt, at magtbegrebet kan være hensigtsmæssigt i en analytisk sammenhæng, og jeg vil i det følgende skitsere en mulig anvendelse.

De hændelser, der belyses, knytter sig til Teknologirådets og Håndværksrådets nyligt udsendte byggerapporter²⁸). Jeg vil søge at give svar på, hvorfor de heri fremsatte udsagn om bygge- og anlægssektorens fremtid har fået den udformning, de har.

Begge rapporter efterlader, når de betragtes isoleret, det hovedindtryk, at byggebranchens parter har fælles interesser i at tilstræbe bestemte udviklingstendenser. Dette udledes dels af overordnede samfundsmål som øget brugerindflydelse²⁹), øget eksport³⁰), højere levestandard (Teknologirådet)³¹) og øget beskæftigelse (Håndværksrådet)³²), dels af en række krav, som betinges af branchens miljø. I Teknologirådets rapport tales om »krav fra samfundets side«³³), mens Håndværksrådet peger på krav, der affødes af efterspørgsel³⁴), produkt-³⁴) og teknisk udvikling³⁵).

27. Hernes, op. cit., p. 83.

28. Se noterne: 1 og 2.

29. Teknologirådet, op. cit., pp. 2.4, 2.14 og 4.21 samt: Håndværksrådet, op. cit., pp. 26-27.

30. Teknologirådet, op. cit., pp. 2.6, 2.11, 4.8, 4.16 og 4.36-7 samt: Håndværksrådet, op. cit., pp. 18-19 og 23-24.

31. Teknologirådet, op. cit., pp. 2.5, 2.9 og 4.8.

32. Håndværksrådet, op. cit., pp. 34-36.

33. Teknologirådet, op. cit., pp. 2.8 og 4.4.

34. Håndværksrådet, op. cit., p. 25.

35. Ibid., p. 24.

Det er imidlertid interessant, at de fælles branchemål, der i de to rapporter udledes af ovennævnte, er modstridende. Dette fremgår af tabel 1.

Tabel 1: Bygge- og Anlægssektorens mål

Kilde:	TEKNOLOGIRÅDET:	HANDVÆRKSRÅDET:
	Store enheder ³⁶).	Mindre og mellemstore enheder ⁴¹).
	Ydelsespecifikationer ³⁷).	Direkte kontakt mellem branchefolk og fremtidige beboere ⁴²).
	Udviskning af faggrænser ³⁸).	Flere faglærte ³⁹).
	Øget industrialisering ³⁹).	÷ Industrialisering ⁴³).
	Mindre arbejdskraftforbrug ⁴⁰).	Udbygning af »arbejdskrafttunge« erhverv ⁴⁴).

I forsøg på at fortolke disse modstridende udsagn kunne man for eksempel antage, at parterne »taler forbi hinanden« – det vil sige, divergenserne skyldes manglende kommunikation, og der er tale om en pseudokonflikt. Alternativt kan forholdet tilskrives den store usikkerhed, som er karakteristisk for sektoren⁴⁵). Denne usikkerhed åbner mulighed for, at man trods fælles mål kan estimere konsekvenser af alternative udviklingstendenser forskelligt, hvorved der opstår det, man normalt betegner en sagskonflikt. Endelig er det imidlertid muligt, at man trods udtalelser om det modsatte faktisk har forskellige interesser eller mål, og rapporternes indhold kan således fortolkes som udtryk for en målkonflikt.

Med det sidstnævnte udgangspunkt bliver en magtanalyse relevant: Hvis branchens parter har forskellige mål, må vi antage, at de knytter forskellige og i visse tilfælde modstridende *interesser* til mulige udviklingstendenser, som for eksempel industrialisering kontra differentieret, håndværksmæssig produktion.

Heraf følger, at målrettede aktører vil søge at få *kontrol* over branchens udvikling, og et forhold, der sandsynligvis øver indflydelse herpå, er fordelingen af Teknologirådets millioner⁴⁶). Man må for eksempel forvente forskellige kon-

36. Teknologirådet, op. cit., p. 4.16.

37. Ibid., pp. 2.14, 4.16 og 4.21.

38. Ibid., p. 4.9.

39. Ibid., pp. 2.9, 4.16 og 4.18.

40. Ibid., pp. 2.8-9, 4.8, 4.16 og 4.18.

41. Håndværksrådet, op. cit., pp. 18, 25, 27-28 og 33.

42. Ibid., pp. 26-27.

43. Ibid., pp. 18-19, 22-26, 28 og 33.

44. Ibid., pp. 27, 33 og 36.

45. Se f.eks.: The Tavistock Institute: »Interdependence and Uncertainty – A Study of the Building Industry«, Tavistock Publications, London, 1966.

46. Ifølge ugebladet Ingeniøren, 14-10-77 uddelte Teknologirådet i beretningsåret 1976-77 i alt 151 mill. kr.

sekvenser, alt efter om der ydes støtte til udvikling af speciel teknologi til brug for industrialiseret produktion, eller i stedet etableres servicefunktioner for mindre virksomheder.

Dette afføder *interesse* i Teknologirådets bevillinger, og en måde, hvorpå man kan opnå *kontrol* over disse, er gennem rapporter om udviklingstendenser. Det er nemlig sandsynligt, at sådanne rapporters konklusioner vil påvirke de beslutninger, der træffes i Teknologirådet.

Vi har hermed udledt, at aktører med forskellige mål vil knytte forskellige *interesser* til den konkrete udformning af byggerapporter. Det kan derfor være relevant at betragte hændelser i forbindelse med rapporternes tilblivelse som led i magtstrategier, der tilsigter varetagelse af bestemte interesser.

Som nævnt i afsnit 3.2. er det i forbindelse med fortolkning af adfærd nødvendigt at beskæftige sig med det enkelte individ eller i hvert fald typer af individer. Jeg vil derfor i en fortolkning af den adfærd, der førte frem til udsendelsen af Teknologirådets rapport, tage udgangspunkt i de personlige afsnit, som arbejdsgruppens medlemmer har tilføjet sidst i rapporten. Jeg hæfter mig altså ved *hvem*, der fremsætter hvilke udtalelser, og udsætter således mig selv for tilråbet: »ad hominem«, men jeg finder det interessant at prøve at betragte udtalelserne om objektive fællesinteresser som udtryk for magtbestræbelser på at varetage egne.

Lad os antage, at vi står overfor målrettede aktører, der i henhold til magtmodellen søger at øge deres slutkontrol i overensstemmelse med Hernes' teser om magtbetingelser:

Tese a:

En aktørs magt reduceres i den udstrækning, han kontrollerer lidt af interesse for andre.

Heraf udleder Hernes to strategier:

1. Øge andres interesse i sager, man kontrollerer.
2. Skaffe sig mere eksklusiv kontrol over disse sager.

Betrager vi for eksempel de centrale parter: bygherre, konsulenter og entreprenører, har disse traditionelt haft kontrol over henholdsvis: overordnet planlægning, detailplanlægning og projektering samt udførelse, men der har været en betydelig overlapning mellem kontrolområderne.

De udviklingstendenser, som repræsentanter for disse parter under henvisning til fælles interesser har valgt at anbefale i de personlige afsnit, kan ses som led i ovennævnte strategi a.2:

Entreprenøren ønsker at inddrage dele af rådgivning og projektering⁴⁷) (konsulenternes traditionelle område). Dette kan give kontrol over grænseområdet.

47. Teknologirådet, op. cit., p. 5.25.

Den rådgivende ingeniør taler for BPS-samarbejdet⁴⁸), der vil give konsulerne kontrol over koordination og detaljeret planlægning også af systembyggeri⁴⁹).

Den offentlige bygherre anbefaler inddragelse af private firmaer til specialopgaver⁵⁰). Herved kan bygherren opnå kontrol over den overordnede planlægning, uafhængigt af fasttilknyttede firmaer eller inertien i en egen teknisk stab, der er så stor, at den kan løse alle opgaver⁵¹).

Hvis vi antager, at jeg har ret i at fortolke disse udtalelser som forsøg på at nå mere eksklusiv kontrol over visse hændelser, er der faktisk tale om to sæt af det, Hernes i sin typologi kalder 2 aktører med svagt modstridende interesser⁵²). For sådanne er det ifølge Hernes' magtmodel rationelt at give afkald på kontrol på visse områder for at få den forøget på andre, og rapportens centrale, fælles del kan netop fortolkes som resultatet af et sådant kompromis:

Entreprenøren:

- + får foruden udførelse tildelt detailprojektering⁵³).
- ÷ giver afkald på planlægning af systembyggeri⁵⁴).

Den rådgivende ingeniør:

- + får øget planlægning og forslagsstillelse⁵⁵).
- ÷ giver afkald på detailprojektering⁵³).

48. Teknologirådet, op. cit., p. 5.18.

49. Ifølge BPS-centrets publikationer er hovedideen i »Byggeriets Planlægnings System« en standardisering, der gør det muligt for den projekterende at inddrage vidt forskellige entreprenørers og fabrikanters systemer og produkter. Dette fremgår også af Teknologirådets rapport, hvor det i et personligt indlæg forfattet i samråd med en fuldtidsansat ved BPS-centret hedder om »organisatoriske udviklingslinier«: »Skitseprojekteringen vil foregå ved udstrakt brug af kataloger —. Komponenter og delsystemer fra forskellige leverandører vil blive indbyrdes sammenbyggelige, —« (Teknologirådet, op. cit., p. 5.45). Dette placerer konsulerne i en nøgleposition i industrialiseret byggeri, hvis producenternes markedsføring af systemer til bygherere sker »via rådgivende arkitekter og ingeniører« (Ibid., p. 5.46).

Det kan derfor ikke undre, hvis entreprenørerne er særdeles betænkelige ved systemet, og det er næppe rigtigt, når man i Teknologirådets rapport skriver, at »I BPS har alle byggeriets parter i egen interesse etableret et frivilligt samarbejde« (Ibid., p. 4.19):

BPS-arbejdet pågik i flere år som et samarbejde mellem Foreningen af Rådgivende Ingeniører og Praktiserende Arkitekters Råd foruden Betonelementforeningen, Statens Byggeforskningsinstitut og en observatør fra koordineringsudvalget vedrørende statsbyggeri, før man i forsommeren 1973 anmodede Entreprenørforeningen om at indtræde i samarbejdet. Dette nægtede den, så der etableredes blot en observatørordning, og efter nogle måneder foreslog entreprenørforeningens repræsentanter, »at det overlodes til Bygge- og Anlægsrådet at varetage de videre forhandlinger« (Entreprenørforeningens årsberetning 1974, p. 23).

Entreprenørforeningen er således kun indirekte tilknyttet BPS-centret, og »frivilligheden«, hvormed samarbejdet blev etableret, må betvivles.

50. Teknologirådet, op. cit., p. 5.90.

51. Ibid.: »Herigennem har man til stadighed kunnet spille på den bedste sagkundskab, der var til rådighed ved løsningen af hver enkelt opgave —«, min understregning. Se desuden pp. 2.13 og 4.17.

52. Hernes, op. cit., pp. 44–46.

53. Teknologirådet, op. cit., pp. 2.14 og 4.18.

54. Ibid., pp. 4.19–20: BPS anbefales. Jvf. note 49.

55. Ibid., pp. 2.13 og 4.17–18.

Den offentlige bygherre:

- + får øget fleksibilitet gennem uafhængighed af binding til faste firmaer eller inert i stor, egen stab⁵⁶).
- ÷ må aftage øget rådgivning fra private firmaer⁵⁵).

Indgåelsen af det beskrevne kompromis lettes af det begrænsede deltagerantal i arbejdsgruppen⁵⁷), hvori blandt andet samtlige udførende parter kun har været repræsenteret af en entreprenør, hvilket har muliggjort anvendelse af også andre magtstrategier:

Tese b:

En aktørs magt reduceres i den udstrækning, andre kontrollerer sager af stor interesse for ham⁵⁸).

Heraf udleder Hernes ligeledes to strategier:

1. Reducere sin interesse for det, de andre kontrollerer.
2. Skaffe alternative valgmuligheder.

Det kan tolkes som et eksempel på strategi b.1, at entreprenøren går ind for industrialisering, der gør faguddannelse unødvendig. Da de faglærte gennem kollektive aftaler kontrollerer adgang til udførelse af bestemte dele af bygearbejder, må dette imidlertid suppleres med et eksempel på strategi b.2: erhvervsfaglig grunduddannelse bør fremmes. Dette giver generelt anvendelige bygningsarbejdere som alternativ til de faglærte, hvilket vil »medvirke til udviskning af faggrænserne«³⁸).

Dette ønske, der er gået over direkte fra entreprenørens personlige indlæg til selve rapporten, er et udtryk for Hernes' påpegning af, at magt ikke kun er et spørgsmål om *besiddelse* af ressourcer, men også hvad der skal *være* ressourcer⁵⁹). Entreprenøren har tilsyneladende nemt kunnet blive enig med den rådgivende ingeniør om, at faguddannelse *ikke* skal være det, hvorimod ekspertviden til udarbejdelse af feasibility-studies så afgjort skal være det⁵⁵). Da entreprenøren specielt repræsenterer et stort firma, kan disse anbefalinger tolkes som udtryk for en magtstrategi, der tjener til at sikre en tryk fremtid via en stabil, stor markedsandel for denne type virksomheder. Små entreprenørfirmaer og håndværksmestre er nemlig ikke i stand til at gennemføre en industrialiseret produktion, så med faguddannelsens og faggrænsernes forsvinden vil deres særlige kompetence og dermed markedsandel svinde ind.

Disses interesser var ikke repræsenteret i Teknologirådets arbejdsgruppe, og man kan tolke det som en modsat rettet magtstrategi, at Håndværksrådet udsendte en alternativ byggerapport. Den kan netop siges at øge interessen for det, de kontrollerer (strategi a.1), hvilket fremgår af tabel 2.

56. Teknologirådet, op. cit., pp. 2.13 og 4.17.

57. Ibid., p. 1.1.

58. Hernes, op. cit., pp. 88-90.

59. Ibid., p. 32.

Der er ikke specifikt opgivet, hvilke individer som har forfattet den alternative byggerapport, men dette skønnes heller ikke af så stor betydning som i forbindelse med Teknologirådets arbejdsgruppe. Håndværksrådet må nemlig antages at udgøre en mere homogen gruppe, således at rapportens udformning blot kan fortolkes ud fra det typiske medlems hensigter og mål.

Tabel 2:

HANDVÆRKSRADETS ANBEFALINGER:	RELATION TIL FORHOLD, HÅND- VÆRKSRADETS MEDLEMMER KONTROLLERER:
Mindre og mellemstore virksomheder ⁴¹).	Typisk karakteristikum for Håndværksrådets medlemmer.
÷ Ydeevnekriterier ⁴²).	Overflødig gør håndværkernes færdighed i individuelle løsninger.
Flere faglærte ³⁵).	Faguddannelsen håndværkernes særlige kompetence.
÷ Industrialisering ⁴³).	Uøkonomisk at gennemføre med de resourcer, håndværksrådets enkelte medlemmer disponerer over.
Arbejdskrafttunge erhverv ⁴⁴).	Typisk karakteristikum for håndværk.

Begrundelsen for Håndværksrådets anbefalinger er brede samfundsmål⁶⁰), og det er da for eksempel en kendsgerning, at den mindre, arbejdskraftintensive virksomhed er samfundsmæssigt gunstig i en situation med stor arbejdsløshed. Det er imidlertid også en kendsgerning, at en sikring af fortsatte faggrænser og neddæmpet industrialisering vil sikre Håndværksrådets medlemmer en stabil markedsandel, og jeg tolker altså deres rapport som led i en magtstrategi til varetagelse af en sådan interesse.

5. Konklusion

Nærværende artikel påpeger konkret, hvordan udformningen af to byggerapporter kan betragtes som resultat af en magtkamp blandt parter med modstridende interesser.

Denne fortolkning kan naturligvis angribes, og alle involverede parter vil sandsynligvis hævde, at Teknologirådets arbejdsgruppe og Håndværksrådet har

60. Se noterne: 29, 30, 32, 34 og 35.

et fælles mål. Deres rapporter angiver i så fald blot en uoverensstemmelse om, hvordan dette mål bedst nås. Det må erkendes, som det også fremgik af min omtale af objektive interesser, at det er særdeles problematisk at påstå, at mennesker har andre interesser, end de giver udtryk for. Det er nemlig umuligt at afgøre, hvem der har ret, men sådanne fortolkninger kan alligevel være relevante, da det er så fristende at spænde andres interesser for ens egen vogn.

Man må dog være opmærksom på, at da den skitserede analyse i et magt-teoretisk perspektiv baseres på fortolkninger, giver den ikke en rigtigere forståelse end den umiddelbare forståelse, som på et common sense plan opnås ved at tage rapporternes udsagn for pålydende. Analysen giver blot en anden forståelse, som man eventuelt kan finde interessant, men selv i så fald er magtbegrebets anvendelighed ikke ubetinget dokumenteret. Kernen i den benyttede magtmodel, såvel som i øvrige magtteorier, er nemlig begreberne interesser og kontrol, der udmærket kan danne grundlag for dybtgående analyser af vidt forskellige typer menneskelig adfærd, uden at magtbegrebet inddrages.

Det er således stadig et åbent spørgsmål, om magtbegrebet er overflødigt for samfundsvidenskaben, selv om selve ordet magt i andre sammenhænge naturligvis kan være pragmatisk. Alene betegnelse af en given adfærd som magtmisbrug kan nemlig medvirke til mobilisering af modstand mod de aktører, der udviser den pågældende adfærd.